

АНОТАЦІЯ

Мукан І.В. Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини у Україні: державно-управлінський вимір. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2023.

В дисертації здійснено теоретичне, організаційно-правове та функціональне обґрунтування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в державно-управлінському вимірі. Зокрема, розкрито сутнісні ознаки механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, узагальнено теоретичні підходи до його удосконалення, проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та виявлено проблемні складові у його функціонуванні. Узагальнено досвід європейських країн із організації процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини та обґрунтовано його структурно-функціональну основу в умовах України. Проаналізовано структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та виокремлено його ключові конвенційні та національні елементи. Обґрунтовано роль контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та проаналізовано її характерні особливості. Розкрито організаційно-правові заходи щодо удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні та запропоновано шляхи та форми удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновку, списку використаних джерел і додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, сформульовано мету та завдання, описано новизну та практичну значущість отриманих результатів дисертації.

Перший розділ «Теоретичні основи механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини» розкриває концептуальну основу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини через сукупність таких елементів як: 1) система міжнародних інституцій, визначених Конвенцією; 2) система національних інституцій; 3) сукупність міжнародних правових норм, що регламентують організаційну структуру системи міжнародних інституцій, процеси їх функціонування та забезпечують контроль і виконання рішень Європейського суду з прав людини; 4) сукупність національних правових норм, що регламентують організаційну структуру системи національних інституцій, процеси їх функціонування та забезпечують виконання рішень Європейського суду з прав людини; 5) політика (система цілеспрямованих заходів для забезпечення ефективного та остаточного виконання рішень Європейського суду з прав людини) України та Ради Європи у сфері виконання рішень Європейського суду з прав людини. Запропоновано визначення поняття механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини як комплексної системи, яка включає систему міжнародних та національних інституцій, сукупність міжнародних та національних правових норм і систему цілеспрямованих заходів України та Ради Європи, діяльність якої спрямована на виплати відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру і вжиття заходів загального характеру, викладених у рішеннях Європейського суду з прав людини, для забезпечення ефективного та остаточного виконання цих рішень.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. Встановлено, що особливість нормативно-правового забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини полягає в тому, що функціонування механізму забезпечують міжнародні та національні нормативно-правові акти, які повинні корелюватись між собою та забезпечувати ефективно і остаточне виконання рішень Європейського суду з прав людини. З'ясовано, що, незважаючи на велику кількість національних нормативно-правових актів,

зокрема і спеціальних, практика наочно показує, що існують значні проблеми у належному виконанні рішень Європейського суду з прав людини. Частина рішень не виконується зовсім, деякі рішення виконуються частково або невчасно, не вживаються необхідні заходи загального та індивідуального характеру для усунення системної проблеми і відновлення становища заявника, яке існувало до правопорушення, констатованого в рішенні Європейського суду з прав людини.

Проведено узагальнення досвіду європейських країн щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Розглянуто структурно-функціональні моделі механізмів виконання рішень Європейського суду з прав людини у двох європейських країнах зі сталою демократією – Великобританії та Німеччини, одна з яких – Великобританія – є засновником інституцій Ради Європи і країн на посткомуністичному просторі: Чеської та Словацької Республік. З аналізу організації процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини у європейських країнах вбачається, що здебільшого особливості організації виконання рішень Європейського суду з прав людини у певних країнах залежать від політичної системи, структурно-функціональної моделі органів влади та правової системи кожної країни. Об'єднуючою особливістю механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини є його роль у імплементації основоположних прав людини згідно з конвенцією та протоколами до неї в світлі їхнього тлумачення Європейським судом з прав людини через свої рішення у національне законодавство країн, наявність національного механізму контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, в деяких країнах цю функцію виконують парламенти через постійно діючі комітети (Великобританія та Німеччина), а в інших (Чеська Республіка та Словацька Республіка) Вищі суди – Конституційний чи Верховний суд. Слід зазначити, що у проаналізованих механізмах виконання рішень Європейського суду з прав людини європейських країн наявні органи судової, виконавчої та законодавчої влади і конституційні суди цих країн. У всіх проаналізованих механізмах виконання рішень Європейського суду з прав

людини європейських країн запроваджені національні інститути з прав людини, які є академічними установами, що вивчають права людини та практику Європейського суду з прав людини і працюють над їх запровадженням у національне законодавство.

У другому розділі «Особливості функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні» проаналізовано структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. Виокремлено ключові конвенційні та національні елементи структурно-функціональної моделі механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. З'ясовано, що механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини включає три ключові конвенційні елементи: Комітет Міністрів Ради Європи, Європейський суд з прав людини та Мережу вищих судів (SCN), які працюють злагоджено та доповнюють один одного. До ключових національних елементів механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини запропоновано віднести Кабінет Міністрів України, Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, Верховний Суд, відділ примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, Прем'єр-міністра України, центральні органи виконавчої влади і підкомітет з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини та альтернативного розв'язання спорів Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Обґрунтовано роль контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та проаналізовано її характерні особливості. З'ясовано, що контроль з боку Комітету Міністрів за виконанням рішень Європейського суду з прав людини є допоміжним засобом реалізації норм міжнародного права. Він має додатковий, субсидіарний характер порівняно з іншими інструментами реалізації Конвенції і залишається ефективним лише доти, доки рішення Суду та вимоги Конвенції відповідають потребам і інтересам держави. Саме держави несуть відповідальність за ефективне застосування Конвенції та виконання рішень Європейського суду з прав

людини, оскільки це є безпосереднім обов'язком усіх державних інституцій. Ключову роль щодо запобігання та усунення порушень прав людини і громадянина та основоположних свобод на рівні окремих держав виконують законодавчі органи. На національному рівні ефективність упровадження положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод насамперед залежить від нормотворчої та правозастосовної практики у сфері захисту прав людини у певній державі-учасниці Конвенції та її корелювання з практикою застосування Конвенції органами контролю, зокрема Європейським судом з прав людини та Комітетом Міністрів.

Узагальнено особливості застосування механізму виконання рішення Європейського суду з прав людини в частині виконання заходів загального характеру, зокрема через дію механізму імплементації практики Європейського суду з прав людини у законодавство європейських країн, через упровадження у вітчизняну правову систему європейських цінностей щодо захисту прав людини та основоположних свобод, які закріплені у Конвенції на прикладі виконання Україною заходів загального характеру, зазначених у рішеннях Європейського суду з прав людини проти України.

У третьому розділі «Удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні» удосконалено контрольну функцію механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в державно-управлінському вимірі, а саме: через удосконалення контрольних повноважень парламенту, залучення до здійснення контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини незалежних національних урядових та неурядових публічних інституцій, що захищають права людини на національному рівні, через інституційну складову вдосконалення, яка полягає у здійсненні якісного контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини у судовій гілці влади, через надання певних контрольних повноважень щодо належного виконання рішень Європейського суду з прав людини Конституційному Суду, Верховному Суду та апеляційним і місцевим судам.

Обґрунтовано необхідність розробки та прийняття національних нормативно-правових актів, які б забезпечували функціонування: конвенційних елементів механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, які довели свою ефективність на практиці, таких як Мережі вищих судів та національного інституту з прав людини в Україні; неурядових громадських організацій та незалежних національних інституцій у сфері забезпечення виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини.

Обґрунтовано удосконалену структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні, зокрема щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини в частині виплати відшкодування, щодо вжиття заходів загального характеру, щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, спрямовану на пріоритетне забезпечення основних прав і свобод людини, а також розвиток демократії та верховенства права через визначення умов для ефективного вирішення проблематики в організації процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні, через забезпечення ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини та реальний захист прав та свобод людини, через залучення до механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини Конституційного Суду, через обґрунтування необхідності утворення Українського національного інституту з прав людини, який би здійснював професійний моніторинг дотримання прав людини, виконання рішень Європейського суду з прав людини, зокрема заходів загального характеру з соціально-наукової та міжнародно-правової точки зору, визначав причини та умови, що сприяють цим системним порушенням та пропонував шляхи їх вирішення, через пропозицію створення комітету Верховної Ради України з питань виконання рішень та імплементації практики Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та протоколи до неї, Європейський суд з прав людини, Комітет міністрів Ради Європи, рішення Європейського суду з прав людини, механізм

виконання рішень Європейського суду з прав людини, Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, державне управління, механізм державного управління, верховенство права, права людини та основоположні свободи, контрольна функція, Національний інститут з прав людини, національне законодавство, європейська інтеграція, імплементація.

SUMMARY

Mukan I. V. The mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine: state and administrative dimension. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 – Public management and administration. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2023.

On the basis of the conducted research, the essential features of the mechanism of execution of the decisions of the European Court of Human Rights are revealed and the theoretical approaches to its improvement are summarized. The normative and legal support of the mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights was analyzed and problematic components in its functioning were identified. The experience of European countries in the organization of the process of implementation of decisions of the European Court of Human Rights is summarized and its structural and functional basis is substantiated in the conditions of Ukraine. The structural and functional model of the mechanism for the execution of decisions of the European Court of Human Rights is analyzed and its key conventional and national elements are highlighted. The role of the control function of the mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights is justified and its characteristic features are analyzed. The organizational and legal measures to improve the mechanism for implementing the decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine have been disclosed. Ways and forms of

improvement of the mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine are proposed.

According to its structure, the dissertation work consists of an introduction, three chapters divided into subsections, a conclusion, a list of used sources and appendices.

The introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates the goal and task, describes the novelty and practical significance of the obtained results of the dissertation research.

The first chapter "Theoretical foundations of the mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights" reveals the conceptual basis of the mechanism of implementing decisions of the European Court of Human Rights through a set of such elements as: 1) the system of international institutions defined by the Convention; 2) the system of national institutions; 3) a set of international legal norms that regulate the organizational structure of the system of international institutions, the processes of their functioning and ensure control and implementation of decisions of the European Court of Human Rights; 4) a set of national legal norms that regulate the organizational structure of the system of national institutions, the processes of their functioning and ensure the implementation of decisions of the European Court of Human Rights; 5) policy (a system of targeted measures to ensure the effective and final implementation of decisions of the European Court of Human Rights) of Ukraine and the Council of Europe in the field of implementation of decisions of the European Court of Human Rights. It is proposed to define the concept of the mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights as a complex system that includes a system of international and national institutions, a set of international and national legal norms and a system of targeted measures of Ukraine and the Council of Europe, the activity of which is aimed at paying compensation, taking additional measures of an individual nature and taking measures of a general nature set out in the judgments of the European Court of Human Rights to ensure the effective and final implementation of those judgments.

The normative and legal provision of the mechanism for the execution of decisions of the European Court of Human Rights is analyzed. It has been established that the peculiarity of the regulatory legal support of the mechanism for the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights is that the functioning of the mechanism is ensured by international and national legal acts, which must be correlated with each other and ensure the effective and final implementation of the decisions of the European Court of Human Rights. It was found that despite the large number of national normative legal acts, in particular special ones, practice clearly shows that there are significant problems in the proper implementation of the decisions of the European Court of Human Rights. Some of the decisions are not implemented at all, some decisions are implemented partially or untimely, the necessary general and individual measures are not taken to eliminate the systemic problem and restore the position of the applicant, which existed before the offense stated in the decision of the European Court of Human Rights.

The experience of European countries regarding the implementation of decisions of the European Court of Human Rights has been summarized. The structural and functional models of mechanisms for the implementation of decisions of the European Court of Human Rights in two European countries with stable democracies - Great Britain and Germany - are considered, one of which - Great Britain, is the founder of the institutions of the Council of Europe and countries in the post-communist space: the Czech and Slovak Republics. From the analysis of the organization of the process of implementation of decisions of the European Court of Human Rights in European countries, it can be seen that, for the most part, the peculiarities of the organization of the implementation of decisions of the European Court of Human Rights in certain countries depend on the political system, the structural and functional model of the authorities and the legal system of each country. The unifying feature of the mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights is its role in the implementation of fundamental human rights according to the convention and its protocols in the light of their interpretation by the European Court of Human Rights through its decisions into the

national legislation of countries, the presence of a national mechanism for monitoring the implementation of decisions of the European Court of Human Rights, in some countries this function is performed by parliaments through permanent committees (Great Britain and Germany), and in others (the Czech Republic and the Slovak Republic) by the High Courts - the Constitutional Court or the Supreme Court. It should be noted that in the analyzed mechanisms of implementation of decisions of the European Court of Human Rights of European countries, there are bodies of judicial, executive and legislative power and Constitutional Courts of these countries. In all the analyzed mechanisms for the implementation of decisions of the European Court of Human Rights of European countries, there are national human rights institutes, which are academic institutions that study human rights and the practice of the European Court of Human Rights and work on their implementation into national legislation.

In the second chapter "Peculiarities of the functioning of the mechanism for the implementation of decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine" the structural and functional model of the mechanism of the implementation of decisions of the European Court of Human Rights is analyzed. The key conventional and national elements of the structural and functional model of the mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights are highlighted. It was found that the mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights includes three key conventional elements - the Committee of Ministers of the Council of Europe, the European Court of Human Rights and the Network of Superior Courts (SCN), which work in harmony and complement each other. We included the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Commissioner for European Court of Human Rights, the Supreme Court, the Department of Enforcement of Decisions of the Department of the State Executive Service of the Ministry of Justice of Ukraine, the Prime Minister of Ukraine, Central bodies of executive power and the subcommittee "on issues of implementation of decisions of the European Court of Human Rights and alternative dispute resolution" of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Legal Policy.

The role of the control function of the mechanism of execution of decisions of the European Court of Human Rights is justified and its characteristic features are analyzed. It was found that the Committee of Ministers' control over the implementation of decisions of the European Court of Human Rights is an auxiliary means of implementing the norms of international law. It has an additional, subsidiary character compared to other instruments of implementation of the Convention and remains effective only as long as the decision of the Court and the requirements of the Convention correspond to the needs and interests of the state. It is the states that are responsible for the effective application of the Convention and the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights, as this is the direct duty of all state institutions. Legislative bodies play a key role in preventing and eliminating violations of human and citizen rights and fundamental freedoms at the level of individual states. At the national level, the effectiveness of the implementation of the provisions of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms primarily depends on the rule-making and law-enforcement practice in the field of human rights protection in a certain state party to the Convention and its correlation with the practice of applying the Convention by control bodies, in particular the European Court of Human Rights and the Committee of Ministers.

The specifics of the application of the mechanism for the implementation of the decision of the European Court of Human Rights in the implementation of measures of a general nature are summarized, in particular through the action of the mechanism of implementation of the practice of the European Court of Human Rights into the legislation of European countries, through the introduction into the domestic legal system of European values regarding the protection of human rights and fundamental freedoms, which are enshrined in the Convention on the example of Ukraine's implementation of measures of a general nature, specified in the decisions of the European Court of Human Rights against Ukraine.

In the third chapter, "Improving the Mechanism for Implementing Decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine," the control function of the

mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights in the state-administrative dimension has been improved, namely: through the improvement of control powers of the Parliament, involvement in monitoring the implementation of decisions of the European Court of Human Rights of the human rights court of independent national governmental and non-governmental public institutions dealing with human rights at the national level, through the institutional component of improvement, which consists in the implementation of quality control over the implementation of decisions of the European Court of Human Rights in the judicial branch of government, through the provision of certain control powers over proper implementation of decisions of the European Court of Human Rights to the Constitutional Court, the Supreme Court, and appeals and local courts.

The need for the development and adoption of national legal acts, which would ensure the functioning of: conventional elements of the mechanism for implementing decisions of the European Court of Human Rights, which have proven their effectiveness in practice, such as the Network of higher courts and the National Institute for Human Rights in Ukraine, is substantiated; non-governmental public organizations and independent national institutions in the field of ensuring Ukraine's implementation of decisions of the European Court of Human Rights.

The improved structural and functional model of the mechanism for the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine, in particular regarding the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights regarding the payment of compensation, regarding the adoption of general measures, regarding the adoption of additional measures of an individual nature, aimed at the priority provision of basic rights and freedoms, has been substantiated human rights, as well as the development of democracy and the rule of law through the definition of conditions for the effective resolution of issues in the organization of the process of implementation of decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine, through ensuring the effective implementation of decisions of the European Court of Human Rights and the real protection of human rights and freedoms, through involvement in mechanism for the implementation of the decisions

of the European Court of Human Rights Constitutional Court, due to the justification of the need for the formation of the Ukrainian National Institute for Human Rights, which would carry out professional monitoring of the observance of human rights, the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights, in particular measures of a general nature in the social, scientific and international from a legal point of view, determined the causes and conditions contributing to these systemic violations and proposed ways to solve them, through the proposal to create a committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on matters of execution of decisions and implementation of the practice of the European Court of Human Rights.

Key words: Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Protocols to it, European Court of Human Rights, Committee of Ministers of the Council of Europe, decisions of the European Court of Human Rights, enforcement mechanism of decisions of the European Court of Human Rights, authorized representative in the cases of the European Court of Human Rights human rights, public administration, mechanism of public administration, rule of law, human rights and fundamental freedoms, control function, National human rights institute, national legislation, European integration, implementation.